

gespecialiseerde onderzoeksjournalisten

kantoor:
Tolstraat 160
1074VM Amsterdam

desk@investigativedesk.com
www.investigativedesk.com
+31 6 54674124

Verslag over 2021

Voorwoord

Stichting De Onderzoeksredactie is opgericht op 16 november 2018 en operationeel van start gegaan in maart 2019.¹

Ze heeft twee kernactiviteiten:

- The Investigative Desk
- Het Onderzoekslab (een opleidingstraject in samenwerking met De Coöperatie)

Vanwege haar internationale ambities hanteert De Onderzoeksredactie sinds begin 2020 de naam The Investigative Desk – afgekort TheID. Zij ziet zich als productiehuis voor thematisch gespecialiseerde en grensoverschrijdende onderzoeksjournalistiek, en publiceert haar verhalen zoveel mogelijk via bestaande media. Zij richt zich vooral (maar niet uitsluitend) op vijf grote thema's: defensie & veiligheid, energie & klimaat, farma & gezondheidszorg, tabak, en voedsel & alcohol. Daarbinnen onderzoekt ze vooral de grote industrieën en hun interacties met de publieke sector.

In het jaar 2021 heeft TheID – ondanks de Coronacrisis – op vrijwel alle fronten voortgang geboekt: in het aantal onderzoeken, in het budget (en de financiering daarvan), in de internationale samenwerkingen.

Eind 2021 zijn we een zoektocht gestart naar enkele nieuwe leden van de Raad van Toezicht. Inmiddels zijn Ad van Liempt en Mireille Derks bereid zijn gebleken om tot de raad toe te treden. Ad stond aan de weg van NOVA, de voorloper van Nieuwsuur. Mireille heeft ervaring in de journalistiek (onder andere bij RTL Nieuws) en de uitgeverij. Voorzitter Kees van den Bosch heeft per 1 februari 2022 afscheid genomen. Ik dank hem zeer voor zijn niet-aflatende steun in de opbouwfase van The Investigative Desk. Zijn functie is overgenomen door André Knottnerus.

Ook onze gelijktijdige zoektocht naar versterking van de redactie had succes. Details daarover elders in dit verslag.

Marcel Metz

Hoofdredacteur en bestuurder, 24 mei 2022

¹ Ook in 2014 – 2016 bestond een Stichting De Onderzoeksredactie. Deze was opgezet door Marcel Metz en De Groene Amsterdammer. Die samenwerking is in de zomer van 2015 beëindigd. De betreffende stichting is onder andere naam verder gegaan. De huidige Stichting De Onderzoeksredactie is juridisch dus nieuw.

Jaaroverzicht 2021

Algemeen

In 2021 was TheID zeer productief. In 2020 publiceerden we 10 onderzoeken, in 2021 liep dat op naar 27. Wegens follow-up verhalen en parallelle internationale publicaties ligt het aantal feitelijke publicaties rond deze onderzoeken een stuk hoger.

Het aantal publicaties uit internationale samenwerkingen bedroeg 14 (in 2020: 9).

Het beschikbare budget steeg met 15% van rond € 439.000 naar rond € 506.000. Dit is inclusief de uit het vorige jaar beschikbare reserves en inclusief de daadwerkelijk bestede persoonlijke projectsubsidies (die deels buiten de formele begroting vallen).

Niet alle journalistieke onderzoeksprojecten leiden tot publicabele resultaten. Gemiddeld over 2020-2021 betreft het rond de 7 procent van onze uitbetaalde honoraria. Naar de mening van het bestuur betekent dit dat we onze middelen effectief besteden.

Wij publiceren zoveel mogelijk in en samen met bestaande media. De meeste van onze producties kregen brede media-aandacht. Voor meer details zie hieronder, de rubriek 'publicaties'. We zijn vooral trots op onze internationale samenwerkingen. Onze ervaring hiermee breidt zich steeds verder uit en we treden nu af en toe ook op als projectleiders.

In oktober verhuisden we naar Broedplaats Tempel, gevestigd in de voormalige theosofische tempel aan de Tolstraat in Amsterdam, in de wijk De Pijp. We beschikken daar over betere voorzieningen en de omgeving is sfeervoller dan die rond onze vorige locatie.

Onderzoeken

Voor onze artikelen, samenvattingen en publicatielinks zie www.onderzoeksredactie.nl en www.investigativedesk.com

Januari

BAT stuurde miljoenen naar Nederland, nu wil Brazilië geld zien

De Braziliaanse overheid eist 350 miljoen euro van Britse tabaksgigant British American Tobacco wegens belastingontwijking. De fiscale constructies liepen via Nederland, dat door Brazilië wordt beschouwd als "preferentieel belastingregime". Het hele artikel is gepubliceerd in [NRC](#).

Gelekte documenten: Brussel zette medicijnagentschap onder druk bij beoordeling Pfizer-vaccin

Uit gelekte interne documenten van het Europees Geneesmiddelenbureau (EMA) blijkt dat de toezichthouder afgelopen november door Brussel onder grote druk is gezet om het eerste vaccin gelijktijdig met de Amerikanen goed te keuren. Dat terwijl de keurmeesters nog serieuze vragen hadden over de zuiverheid van het vaccin.

This story was part of the international Behind the Pledge project.

The full article has been published on [FTM](#) (in Dutch).

Hoe Gazprom greep op Nederland kreeg

Gazprom is in Nederland veel groter dan gedacht. Het bedrijf heeft zich ontwikkeld tot onmisbare pijler onder de Nederlandse energievoorziening. The Investigative Desk en Follow the Money brachten de zakelijke belangen van de Russische gasreus in kaart. Lees het volledige artikel op [FTM](#).

Maart

In het land van schone luchten voelen tabaksreuzen zich thuis

Opvallend veel geld van sigarettenfabrikanten stroomt tot en met 2015 via Nederland naar Zwitserland. Na dat jaar is de geldstroom niet meer te volgen, als gevolg van Nederlandse regelgeving.

Lees het hele verhaal in [NRC](#).

Tegen de instructie in ontvingen afdelingen Rode Kruis toch geld van tabaksfabrikant Philip Morris

Buitenlandse afdelingen van het Rode Kruis accepteerden van 2016 tot en met 2019 meer dan 3 miljoen dollar aan giften van tabaksfabrikant Philip Morris. Zij gaan daarmee in tegen instructies van hun internationale koepel.

Dit artikel werd gepubliceerd in [Trouw](#).

MH17 geen obstakel voor gasonderhandelingen met Poetin – het moest alleen stiekem

Nadat MH17 op 17 juli 2014 was neergehaald, bevroor Nederland de diplomatieke relaties- en handelsrelaties met Rusland. Althans, voor de buitenwereld. Achter de schermen werden de banden snel weer aangehaald. De Nederlandse regering verzweg dit tegenover de Kamer. De inzet: Russisch gas.

Lees het hele artikel op [FTM](#).

April

Overheid helpt multinationals bij verhullen fiscale geldstromen

Een maatregel om papierwerk voor kleine ondernemers te verminderen helpt multinationals hun activiteiten in Nederland te verhullen. Zicht ontbreekt op miljarden aan buitenlandse inkomsten.

Dit artikel is te lezen op [NRC](#).

De schaapskieren van tabaksgigant Philip Morris

De Foundation for a Smoke-Free World zegt te streven naar een 'rookvrije wereld'. In werkelijkheid gebruikt oprichter en financier Philip Morris de stichting om het wetenschappelijk debat over nieuwe 'rookloze' producten te beïnvloeden, om deze opkomende producten te promoten en om verdere regulering ervan te voorkomen.

This story is the result of a cooperation of The Investigative Desk and Le Monde, and was published in a collaboration of [Le Monde](#) (France), [Knack](#) (Belgium) and [Follow the Money](#) (The Netherlands).

Twee miljoen voor een infuus

Farmaceut Novartis vraagt 2 miljoen euro voor één zakje infuusvloeistof. Vrijdag maakte Zorginstituut Nederland bekend dat de vloeistof niet meer mag kosten dan 155.000 euro. Onderzoeksplatform The Investigative Desk onderzocht hoe het kan dat medicijnen zoveel te duur zijn en zag hoe wetenschappers glanzende carrières maken en aandeelhouders miljarden incasseren. Intussen proberen wanhopige ouders via crowdfunding hun doodzieke kinderen te redden.

Lees het hele verhaal op [FTM](#).

Mei

Hoe twee zakenrelaties van coronagezant Feike Sijbesma miljoenen aan staatssteun binnen hengelden

Middenin de pandemie zou de 'laatste medicijnfabriek van Nederland' haar deuren sluiten. Politiek onverkoopt, dus wrong de overheid zich in allerlei bochten om de fabriek overeind te houden én met staatssteun in handen te krijgen van twee ondernemers voor wie speciaal coronagezant Feike Sijbesma een goed woordje deed, zo blijkt uit onderzoek van The Investigative Desk. Welk maatschappelijk belang gemoeid is met de redding van de fabriek, blijft een raadsel. Ze speelt geen enkele rol in de bestrijding van corona.

Lees het hele verhaal op [Follow the Money](#).

Maar één op vijftientig besmette Europeanen meldt dit via een Corona-app De CoronaMelder-app en zijn evenknieën in andere landen worden in circa één op de vijftientig coronagevallen ingezet. Dat blijkt uit onderzoek van journalisten van vier Europese media onder leiding van het Nederlandse onderzoekscollectief The Investigative Desk. De journalisten verzamelden informatie over het gebruik van 23 corona-apps. Uit het onderzoek blijkt dat iets meer dan een miljoen mensen in Europa een 'contact tracing app' gebruikten om onbekenden te waarschuwen voor een mogelijke Covid-infectie. Dit terwijl in diezelfde periode bijna 25 miljoen mensen met het virus besmet raakten.

This article was published at [NOS](#), [VRT NWS](#) (Belgium), [Die Zeit](#) (Germany) and [Le Monde](#) (France).

Juni

Covid 19: How harm reduction advocates and the tobacco industry capitalised on the pandemic to promote nicotine

Scientific papers suggesting that smokers are less likely to fall ill with covid-19 are being discredited as links to the tobacco industry are revealed.

This article was published in the [BMJ](#).

Hoe FrieslandCampina de onderzoeksagenda van Wageningen University & Research bepaalt

FrieslandCampina en Wageningen University & Research doen samen onderzoek naar duurzame melkproductie. De zuivelmultinational wil blijven groeien en financiert daarom vooral wetenschap die dat doel ondersteunt, ontdekte The Investigative Desk. Wetenschappers die naar alternatieven voor groei en schaalvergroting zoeken, kampen met geldgebrek.

Lees verder op [Vrij Nederland](#).

Fiscale claim tegen Unilever Brazilië

Levensmiddelenconcern Unilever heeft in Brazilië geprobeerd belastingen te ontwijken. Volgens de fiscus gaat het om miljarden.

Lees verder op [NRC](#).

Oligarchen gaan Poetins coronarekening betalen, nu hij het belastingverdrag met Nederland heeft opgeschort
Grote Russische bedrijven regelen hun fiscale zaken via Nederland. Dit tot onvrede van Poetin, die miljarden ziet wegvloeien. Oligarchen Igor Kesajev en Michail Fridman kunnen een fiks hogere aanslag verwachten.
Lees verder op [NRC](#).

Hoe Microsoft wil verdienen aan zijn gluurprogrammatuur
De coronacrisis gaf thuiswerken een enorme impuls. Microsoft profiteert daar flink van mee. Het gebruik van de software levert het bedrijf veel data op en opent de deur naar productiviteitsmetingen die weinig heel laten van privacy op de werkvloer.
Lees verder op [Vrij Nederland](#).

Hoe boeren verboden pesticiden op grote schaal kunnen blijven gebruiken
Euforisch waren wetenschappers en milieuactivisten toen de EU in 2018 eindelijk de zeer schadelijke 'neonics' verbood. Drie jaar later hebben zestien EU-landen een achterdeurtje gebruikt om het verbod te omzeilen. Onderzoek van The Investigative Desk wijst uit dat ze zwichtten voor de eendrachtige lobby van de boeren, de suikerindustrie en de pesticidenfabrikanten.
Lees het hele onderzoek op [Knack](#) en op [Vrij Nederland](#).

Juli

Hoe Nederland ervoor zorgt dat de hele wereld oorlog kan voeren
Grote wapenproducenten zijn – ten minste op papier – in Nederland gevestigd en gebruiken het als tussenstation of doorsluisland voor militaire activiteiten. Hoe verantwoordelijk maakt dat ons voor wapenleveranties aan dubieuze regimes?
Lees verder in de [Groene Amsterdammer](#).

Rutte licht Kamer 'onjuist en onvolledig' in over gascontacten met Rusland
De Nederlandse en Russische regering overleggen regelmatig over energieprojecten. De Werkgroep Energie, die in 2014 na het neerschieten van MH17 was stilgelegd, beleefde in 2017 de herstart. In de werkgroep spreken overheidsfunctionarissen met bedrijven als Gazprom, Shell en Lukoil over projecten in gas en olie, maar ook over windenergie en waterstof.
De Tweede Kamer tikte premier Mark Rutte in maart op de vingers, omdat het Kabinet het parlement niet had geïnformeerd over de herstart van het contact met Rusland. De premier zei toen dat er 'niets geheimzinnigs' was aan het overleg, dat niet meer zou zijn dan een vrije 'uitwisseling van standpunten.' In het overleg werden volgens Rutte geen afspraken over energieprojecten gemaakt en er werd met Kremlin niet over de gevoelige pijplijn Nord Stream 2 gesproken.
Uit Wob-stukken blijkt dat dit wel degelijk gebeurt en dat het overleg veel verder gaat. Nederland brengt ter voorbereiding stukken in over Nord Stream 2, Amerikaanse sancties tegen de pijplijn en mogelijk belemmerende Europese wetgeving, en dringt er bij Rusland op aan om de ontmoetingen 'zo concreet mogelijk' te maken en 'gemaakte afspraken' vast te leggen. Het overlegdeel waarin de overheden zonder de bedrijven met elkaar praten, blijkt besloten te zijn.
Lees het volledige artikel op [Follow the Money](#).

September

Nederlands ultieme fiscale lokkertje is niet meer, maar fiscalisten werken volop aan alternatieven
Nederlands fiscale topattractie is dit jaar ten onder gegaan, ondanks jarenlange Nederlandse tegenwerking. Honderden Amerikaanse bedrijven, waaronder Crocs, Pfizer en

Ralph Lauren, profiteerden ervan. Fiscalisten werken alweer aan nieuwe belastingroutes.

Lees het hele [achtergrondartikel](#) en het [nieuwsbericht](#) over dit onderwerp op NRC, of download hier [het achtergrondverhaal CV/BV in pdf](#) of [het Crocs nieuwsbericht in pdf](#).

Amsterdam UMC maakt zelf een ‘gekaapt’ medicijn

Met een juridische trukendoos kon de farmaceutische industrie een dierlijk galzuur omtoveren tot een medicijn dat tonnen per jaar kost. Door gebrekkige regelgeving raakte het onderzoek naar het middel jaren achterop en bleven patiënten met een zeldzame stofwisselingsziekte berooid achter. Amsterdam UMC heeft de productie van het middel inmiddels zelf in de hand genomen.

Lees verder in het [NTvG](#).

Shell fluisterde Nederlands standpunt in over gas uit Rusland

Met een uitgekende lobby beïnvloedde Shell het Nederlandse standpunt over Nord Stream 2. De Tweede Kamer wilde dat Brussel de oplevering en exploitatie van de controversiële gaspijpleiding zou gaan controleren. In plaats daarvan diende het kabinet stilletjes de agenda van Shell, dat de controle juist zoveel mogelijk in handen wilde houden van zijn Russische zakenpartner Gazprom.

Lees verder op [FTM](#)

Oktober

Bewuste mazen in nieuwe wet helpen Crocs en Uber belasting ontwijken

Een wetsvoorstel sluit fiscale sluiproutes slechts beperkt af. En dat is een bewuste keuze van het kabinet. Ook als de nieuwe wet er komt, kunnen Crocs en Uber belasting blijven ontwijken.

Lees het hele artikel op [NRC](#).

Beter Leven-kip bezorgt vooral supermarkten een beter leven

Vanaf 2023 ligt er alleen nog kip met minimaal één ster van het keurmerk Beter Leven in de schappen. Een kleine welzijnsverbetering voor de kip, maar slechter voor de boer en het milieu. Wie is er wel beter van worden? Dat zijn de supermarkten.

Lees verder op [Follow the Money](#).

November

Vaping: The real dollars behind fake consumer organisations

An investigation by “Le Monde” and “The Investigative Desk” (Netherlands) reveals the alliance between the tobacco lobby and the networks of American oil tycoons to prevent regulations on electronic cigarettes.

Under the guise of defending individual freedom, fake consumer organisations are promoting e-cigarettes. They are an illusion to the public and decision-makers, aiming to influence regulation of these new products and to hamper tobacco control. They are secretly funded by the tobacco lobby and the networks of American oil billionaires. The stakes are not just financial. This elusive nebula is working to disseminate a radical right-wing ideology, hostile to government intervention, in the heart of Europe: libertarianism.

This article was published in [NRC](#), [Internazionale](#) and [Le Monde](#). Read the whole article in English on the website of [Le Monde](#).

Nederlandse versie

Vermomd als burgerbeweging lobbyt de tabaksindustrie tegen strenge wetgeving voor e-sigaretten

Tabaksmultinationals financieren organisaties die de consument zeggen te vertegenwoordigen, om te lobbyen tegen strengere regels voor elektronische sigaretten. Zo probeert de industrie hervorming van internationaal tabaksbeleid te beïnvloeden.

Voor de e-sigaret zijn strengere regels ver weg
De VN-conferentie over strenger tabaksbeleid is als een nachtkaars uitgegaan. ‘Mijlpaal’: er komt een minuscuul fonds om arme landen van tabak af te helpen.
Lees het hele artikel in [NRC](#).

December

Hoe Nederland drie protonencentra kreeg
Nederland bouwde drie hypermoderne centra voor protonentherapie. Kosten: 230 miljoen euro. Maar het aantal kankerpatiënten dat met deze nieuwe vorm van bestraling wordt behandeld is fors overschat. Precies waarvoor is gewaarschuwd
Lees het volledige artikel in het [NtvG](#) en [NRC](#).

Organisatie en redactie

In het beleidsplan voor 2021 formuleerde we de volgende doelen (ontleend aan Concept Note 2021-2022):

Wij willen in 2021 stappen nemen om:

- onze organisatie op een werkelijk professioneel niveau te brengen,
- een sterkere kernstaf op te bouwen,
- een duurzame omgeving en infrastructuur te creëren, en
- een ‘push’ richting werkelijke internationalisatie te geven.

Onze eerste prioriteit is om een meer solide financiële basis voor de komende drie jaar te realiseren.

Wat is hiervan bereikt?

De organisatie

TheID is een kleine organisatie. Om haar zo efficiënt en effectief mogelijk te laten functioneren, hebben we op twee fronten stappen gezet.

Begin 2021 hebben we een ‘driehoek’ gevormd van hoofdredacteur en twee senior-redacteuren. Zij zijn samen verantwoordelijk voor:

- de beoordeling van plannen van aanpak en de beslissing tot al dan niet uitvoeren van voorgestelde projecten
- de samenstelling van de projectteams
- de begeleiding (lacunesessies, constructiesessies, tegenlezen van conceptversies, enzovoort),
- de monitoring van de projecten, tot en met de publicatiefase.

Deze driehoek heeft vervolgens standaardcriteria geformuleerd voor het budget en de doorlooptijd van de projecten.

Beide stappen zijn zeer zinvol gebleken. De projecten worden zowel inhoudelijk als financieel beter gemonitord, de teams zijn evenwichtiger samengesteld, de beschikbare capaciteit wordt effectiever benut, de begeleiding loopt beter, de doorlooptijd is korter geworden. Al met al loopt het productieproces dus soepeler.

De redactie

Eind 2020 telde het medewerkersbestand 16 mensen. Gedurende 2021 vond wat wisseling plaats. Na een wervingscampagne eind 2021 bestaat het bestand begin 2022 opnieuw uit 16 mensen: 8 vaste (freelance) medewerkers, 1 trainee en 7 losse medewerkers.

De wisselingen in kort bestek:

- Natascha Eder besloot een opleiding te gaan volgen; Gidi Pols en Jochem van Staalduine besloten hun samenwerking met TheID niet voort te zetten.
- Stella Braam draagt sinds 1 januari 2022 bij aan het thema tabak, Lennart Hofman (voormalig De Correspondent) en Laurens Groeneveld (BNR Nieuwsradio) doen sinds diezelfde datum onderzoek in het thema defensie & veiligheid. Maarten Bakker, die voorheen onder meer research deed voor SOMO, zet zijn veel ervaring in voor onderzoek naar belastingontwijking en fossiele energie.

Onze trainee Olivia den Hollander is per 1 januari 2022 van start gegaan. Met ingang van 1 oktober 2021 besteedt een redactie-assistentie ongeveer een dag per week aan praktische taken als het bijhouden van de agenda der redactievergaderingen, de projectenlijst, de website, e.d., en aan administratieve taken).

Met deze in omvang gelijkblijvende staf en ongeveer gelijkblijvende redactiekosten hebben we dus een beduidend groter aantal onderzoeken tot publicatie weten te brengen. Dit weerspiegelt onze toegenomen effectiviteit en efficiëntie.

Diversiteit

Van de zestien medewerkers waren eind 2020 slechts twee vrouw. De inspanningen om deze verhouding te verbeteren hebben resultaat afgeworpen. Op dit moment telt het medewerkersbestand zes vrouwen.

De projecten

In 2021 hebben we gewerkt aan rond 45 projecten, in alle specialisaties. Het betreft alleen projecten die ook de fase van een vooronderzoek bereikten, de kleine oriëntaties rond tips en nog onrijpe ideeën zijn in dit aantal niet meegeteld. In 2020 lag dit aantal op rond 30.

34 projecten werden afgesloten, waarvan 27 met publicaties, 7 werden gestaakt wegens gebrek aan (kwalitatief voldoende) resultaat. Voor meer details zie het maandoverzicht, hierboven. Nog eens 10 projecten zijn / worden in 2022 gepubliceerd.

Thema defensie & veiligheid

Dit is, mede vanwege de ontoegankelijkheid van de betrokken organisaties en bedrijven, geen gemakkelijk thema. De startfinanciering van OSIFE, toegekend in juni 2019, liep eind 2020 af. Onze belangrijkste onderzoeker kon wegens long-Covid geen nieuwe projecten ontwikkelen.

Niettemin konden we in 2021 één nieuw onderzoek starten, naar de geldstromen van wapenfabrikanten die door Nederland lopen. Dit leidde tot een publicatie in juli.

Na een wervingscampagne konden we eind 2021 twee onderzoeksjournalisten aantrekken met expertise op dit terrein. Zij zijn begin 2022 van start gegaan.

Thema energie

Binnen dit thema publiceerden we 3 onderzoeken. Een onderzoek naar de economische en politieke aanwezigheid van Gazprom in Nederland leidde tot twee artikelen daarover. Onderzoek naar de gasrelaties tussen Nederland en Rusland leidde tot twee publicaties, in maart en juli. Een onderzoek naar de invloed van Shell op het standpunt van de Nederlandse regering inzake de pijpleiding Nord Stream 2 leidde tot een publicatie in september.

Twee onderzoeken waren eind 2021 nog gaande. Een betreft de rol van het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse wetenschap bij de fossiele exploratie/ exploitatie van het Noordpoolgebied. Dit leidde in 2022 tot twee publicaties. Een onderzoek naar de Nederlandse rol in de exploratie t.b.v. diepzeemijnbouw in de Stille Oceaan, gericht op de winning van kostbare metalen, was bij sluiting van dit verslag nog gaande.

Thema farma & gezondheid

Binnen dit thema publiceerden we 7 onderzoeken. Drie waren Covid-19 gerelateerd. Een betrof de bemoeienis van de Europese commissie bij de goedkeuring van het Pfizer Covid-19 vaccin. We ontdekten ook dat twee zakenrelaties van de Nederlandse 'coronagezant' Feike Sijbesma miljoenen aan staatssteun binnen hengelden. Een internationaal samenwerkingsproject met journalisten uit vier landen leidde tot de conclusie dat maar één op vijftientig Europeanen met een Covid-19 besmetting dit meldde via een Corona-app.

Onze onderzoeken naar weesgeneesmiddelen leidden tot twee onthullende artikelen, een over Zolgensma, een middel dat twee miljoen per infuus kost, en een over Kolbam, dat tonnen per jaar kost en inmiddels door het Amsterdam UMC wordt nageemaakt.

Een onderzoek rond de vraag naar wat er gebeurt met de winsten op de Covid-19 vaccins leidde tot een artikel over belastingontwijking via de CV/BV constructie. Deze werd tot voor kort door veel Amerikaanse bedrijven gebruikt, onder meer door Pfizer.

Eind 2021 publiceerden we ten slotte een artikel over de bouw van drie centra voor protonenbestraling in Nederland, op basis van uiterste zwakke bewijsvoering voor de effectiviteit en van opgeklopte aantallen van de te verwachten aantallen patiënten.

We zagen ons grote onderzoek naar weesgeneesmiddelen gepubliceerd in zowel The British Medical Journal als het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. In aansluiting op het program zoals geformuleerd in ons beleidsplan werkten we verder aan onderzoeksprojecten over value based pricing (een van de belangrijkste mechanisme achter de prijsopdrijving van weesgeneesmiddelen), het opzetten van een financiële database over de farmaceutische industrie, de nascholing van specialisten, de positie van vrouwen in klinische trials, de EMA-procedures voor toelating van nieuwe medicijnen en het Nederlandse en EU-beleid rond de bestrijding van Covid-19.

Thema voeding

Begin 2021 hebben enkele medewerkers een oriëntatieronde gemaakt langs experts rond het thema voeding. Dit leidde tot de formulering van een onderzoeksagenda en de start van enkele concrete projecten.

In juni publiceerden we de resultaten van een onderzoek naar de invloed van FrieslandCampina op het veeteeltonderzoek aan Wageningen University. Diezelfde maand

verscheen ook een artikel van onze hand over de schadelijke neonicotiden, die ondanks een Europees verbod nog altijd overal in Europa worden gebruikt, dankzij ruimhartig verleende ontheffingen.

In oktober publiceerde ons Onderzoekslab de resultaten van een onderzoek naar het Beter Leven keurmerk voor kippenvlees. Daaruit bleek dat de belofte van de supermarkten om alleen nog 1 ster Beter Leven kip te verkopen het dier zelf maar weinig levensvreugde oplevert en dat het milieu er juist op achteruitgaat.

Eind 2021 startten we verder onderzoeken naar het gebruik van commerciële lespakketten op lagere scholen, de duurzaamheid van de koffieproductie van JDE Peets, het PFAS-schandaal in Vlaanderen (schadelijke chemicaliën die onder meer worden gebruikt in antiaanbaklagen), en de nieuwe afspraken van het ministerie van VWS met de voedingsindustrie over de vermindering van het zout-, suiker- en vetgehalte in voedingsmiddelen.

Thema tabak

In dit thema publiceerden we een zestal onderzoeken. In januari bracht NRC ons verhaal over een belastingconflict van BAT met Brazilië, waarin een Nederlandse constructie een rol speelt. In maart publiceerde dezelfde krant ons onderzoek naar de geldstromen die Philip Morris via Nederland naar Zwitserland sluist. Als 'bijvangst' ontdekten we dat verschillende afdelingen van het Rode Kruis nog altijd geld ontvangen van Philip Morris.

We deden samen met Le Monde uitvoerig onderzoek naar de Foundation for a Smoke-Free World, die door Philip Morris is opgezet. In juni publiceerde The British Medical Journal ons verhaal (geproduceerd samen met Le Monde) over de manier waarop de tabaksindustrie en propagandisten van e-sigaretten via het label 'harm reduction' de Covid-19 crisis probeerden te gebruiken om de verkoop van nicotine (via e-sigaretten) te bevorderen. In november publiceerden NRC en Le Monde ons onderzoek (samen met Le Monde) naar de manier waarop de tabaksindustrie via schijn-consumentenorganisaties lobbyt tegen strengere Europese regelgeving voor e-sigaretten.

We deden diezelfde maand ook verslag van de FCTC conferentie in Genève.

Bij afsluiting van het jaar waren vier tabaksonderzoeken nog lopend:

- Een onderzoek naar de fiscale voordelen die Philip Morris weet te bewerkstelligen rond de productie van tabak en IQOS in Indonesië (een samenwerking met Tempo Magazine)
- Een onderzoek naar de wijze waarop de tabaksindustrie haar imago probeert te versterken via allerlei prijzen voor duurzaamheid en goed werkgeverschap.
- Een onderzoek naar de tabaksbeleggingen van Nederlandse pensioenfondsen
- Een onderzoek naar de mogelijke verplaatsing van tabaksverkoop vanuit de supermarkten naar nieuw-opgerichte 'gemakswinkels'.

Samenwerkingen

Nederland:

- o Ons publicatienetwerk bestaat nu uit Follow the Money (onderzoeksjournalistiek platform, online), NRC Handelsblad (dagblad, papier en online), Vrij Nederland (maandblad, papier en online), het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde (wetenschappelijk tijdschrift, papier en online) en Argos (radio en online platform).
- o
- o We zetten de samenwerking met het onderzoeksbureau IVO Research voort. Eind 2021 keurde KWF een grant goed voor een vierjarig samenwerkingsproject van

IVO Research, TheID, SEO Research en Maastricht University. TheID verzorgt hierin het onderzoeksjournalistieke deel met de bijbehorende journalistieke publicaties.

- o Samen met De Coöperatie runnen we sinds begin 2020 het Onderzoekslab. De vierde ronde eindigde begin 2022. Intussen heeft het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek opnieuw een subsidie voor dit lab toegekend.

Internationaal:

- o De samenwerking met The BMJ is in 2021 voortgezet. Na publicatie van ons onderzoek van naar weesgeneesmiddelen volgde een publicatie over Remdesivir in het kader van het internationale samenwerkingsproject Behind the Pledge, waar wij aan deelnamen. Voorjaar 2021 publiceerde The BMJ bovendien een coproductie van Le Monde en TheID over belangenconflicten van wetenschappers in de harm reduction beweging (voorstanders van e-sigaretten en heated tobacco producten).
- o De samenwerking met Le Monde leidde tot twee grote producties:
 - Onderzoek naar de Foundation for a Smoke Free World (een mantelorganisatie van tabaksfabrikant Philip Morris) resulterend in een publicatie in Le Monde, Knack (België) en op FTM.
 - onderzoek naar de manier waarop de tabaksindustrie via schijn-consumentenorganisaties lobbyt tegen strengere Europese regelgeving voor e-sigaretten.
- o Ook het Belgische weekblad Knack is intussen een reguliere publicatiepartner geworden. We publiceerden er in 2021 twee onderzoeken, gevolgd door een derde begin 2022.
- o De samenwerking van een team van journalisten uit Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Italië, Nederland en Zwitserland in het project Behind the Pledge (over de afspraken van de EU met de farmaceutische industrie over Covid-vaccins) kreeg in 2021 een vervolg in het project Follow the Doses (over de donaties van Covid-vaccins aan derdewereldlanden).
- o We startten een samenwerking met het Indonesische weekblad Tempo Magazine naar de fiscale voordelen die Philip Morris weet te bewerkstelligen rond de productie van tabak en IQOS in Indonesië. Dit leidde tot een eerste publicatie in begin 2022.

Het aantal publicaties uit internationale samenwerkingen bedroeg 14 (in 2020: 9).

Impact:

Samenwerking en zo breed mogelijke publicatie is de belangrijkste methode van The Investigative Desk om maatschappelijke impact te bewerkstelligen. Zoals hierboven in het publicatieoverzicht en de paragraaf over samenwerking wel blijkt, slagen wij daar goed in. Meerdere van onze publicaties bereikten een miljoenenpubliek, niet alleen in Nederland maar ook in andere Europese landen.

Gebaseerd op oplagen, voor zover bekend:

Thema tabak: 8 verhalen (inclusief follow-up) in o.m. NRC, Trouw, Nu.nl, FTM, NPO Radio 1, Argos, Knack, Le Monde, Internazionale, The BMJ.

Totaal bereik van deze verhalen: rond 10 miljoen.

Thema farma en gezondheid: 7 verhalen (incl. een interview) in Le Monde, Süddeutsche Zeitung, Il Fatto Quotidiano, The BMJ, Business Insider Germany, RAI televisie, FTM, Knack, NRC, Nu.nl, NTvG.

Totaal bereik van deze verhalen rond 1 miljoen

Thema voeding: 3 verhalen in NRC, Vrij Nederland, FTM, Nu.nl, Volkskrant, Het Financieele Dagblad, Leeuwarder Courant, Nederlands Dagblad, Reformatorisch Dagblad, Knack.

Totaal bereik van deze verhalen ruim 1 miljoen

Thema energie: drie verhalen in o.m. FTM, Nu.nl, NPO Radio 1, Business Insider, Telewizja Polska.

Totaal bereik van deze verhalen 14,8 miljoen

Thema defensie en veiligheid: 2 verhalen in Le Monde Afrique en De Groene Amsterdammer.

Totaal bereik van deze verhalen rond 570.000

Politieke impact

Tweede Kamer:

- Vragen over geldstromen defensiebedrijven (SP)
- Vragen over bericht dat gasbedrijven Gronings gasonderzoek domineren
- Vragen over onjuist informeren Kamer door premier Rutte m.b.t. gascontacten met Rusland
- Antwoorden staatssecretaris Blokhuis op vragen n.a.v. invloed tabaksindustrie op Nationaal Preventie Akkoord

Onderzoekslab

De tweede groep telde drie deelnemers en deed onderzoek naar de monitoring van thuiswerkers via de gebruikte software. Dit onderzoek begon najaar 2020, liep tot in april 2021 en werd gepubliceerd in juni 2021. De derde groep telde ook drie deelnemers. Zij startte in maart 2021 en onderzocht de gevolgen van de overstap van de supermarkten naar de 1 ster Beter Leven Kip. Dit artikel werd gepubliceerd in oktober. De vierde groep startte in september 2021 en onderzocht de onderhandelingen tussen het ministerie van VWS, de industrie en de gezondheidsfondsen om suiker, zout en vet in voedingsmiddelen terug te dringen. Hun artikel werd in april 2022 gepubliceerd.

Het Lab wil de deelnemers ook helpen bij het financieren van hun onderzoek. Zij blijken er over het algemeen goed in te slagen om opleidings- en projectsubsidies te verwerven, en zo minstens een deel van hun investering (in tijd en cursusgeld) terug te verdienen.

Financiering en verdienmodel

Wij verwierven voor de periode 2020-2021 een structurele bijdrage van het Koningin Wilhelmina Fonds ter grootte van € 262.130 (exclusief BTW over een deel van honoraria en kosten), dus € 131.065 per jaar. Deze bijdrage betreft ons onderzoek naar de tabakssector. KWF heeft geen invloed op de keuze van de specifieke projecten, op de wijze waarop wij ons onderzoek uitvoeren en op de wijze en timing van publicatie. Medio 2021 volgde een evaluatie, die een positieve uitkomst had en leidde tot toekenning van nog eens € 65.532 voor de periode januari-juni 2022.

Eind 2021 besloot KWF een grant toe te kennen aan een consortium van IVO Research, SEO Research, Maastricht University en TheID. De grant heeft een looptijd van 1 april 2022 tot 1 april 2026. Het aandeel van TheID is € 143.118,-.

Het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek kende ons voor 2021 een subsidie toe van € 141.680,-. Bij eindafrekening in 2022 bleek € 137.382,86 daarvan te zijn benut. Eind 2021 kende het Stimuleringsfonds ons subsidie toe voor 2022-2023, ter grootte van € 302.500,-.

Het jaarverslag geeft maar een gedeeltelijk beeld van de 'hefboomwerking', waarbij wij structurele financiering en reserves inzetten voor onze vooronderzoeken en op basis van die vooronderzoeken projectsubsidies verwerven. Een deel van die subsidies wordt direct uitgekeerd aan individuele redacteuren en vormt geen onderdeel van de jaarrekening van Stichting De Onderzoeksredactie.

In 2021 verwierven onze redacteuren rond € 89.000,- aan individuele projectsubsidies, een toename van bijna 60 procent ten opzichte van 2020. Een kleine 30% daarvan (€ 25.600) was afkomstig van Europese subsidiefondsen.

Voor de ontwikkeling van het verdienmodel is belangrijk om te kijken naar de verhouding basisfinanciering – projectfinanciering – eigen middelen. Hierin nemen we ook de daadwerkelijk bestede individuele projectsubsidies en de vanuit het voorgaande jaar beschikbare reserves mee. Zoals hieronder blijkt, is het aandeel van de basisfinanciering in 2021 afgenomen en is het aandeel van projectsubsidies en eigen middelen aanzienlijk toegenomen (door veranderingen aan de definities van de diverse categorieën wijken onderstaande bedragen af van die in het bestuursverslag 2020).

	2020	2021
Totaal budget*	438.700	505.800
waarvan		
- basisfinanciering:	274.400 (62,5%)	266.200 (53%)
- projectfinanciering:	98.600 (22,5%)	127.300 (25%)
• waarvan daadwerkelijk bestede		
o collectieve subsidies**	85.600	60.900
o individuele subsidies**	13.000	66.400
- eigen middelen:	67.500 (15%)	112.300 (22%)
• waarvan		
o honoraria en fees	41.000	64.300
o beschikbare reserve***	26.500	48.000
* baten plus daadwerkelijk bestede persoonlijke projectsubsidies plus beschikbare reserves		
** in het betreffende jaar daadwerkelijk bestede projectsubsidies		
*** uit het voorgaande jaar beschikbare reserve.		